

## Osmanlılarda İktidarın Değişim Süreci Ve Meşruiyet Sorunu

*Haldun Eroğlu*

### **Özet**

*Osmanlı devlet anlayışına göre, Osmanlı hükümdarının yüklendiği misyon "Padisâh-ı ruy-ı zemin zillullah-i fi'l-arz" (Allahın yeryüzündeki gölgesi) biçimiyle eski Türk hakimiyet anlayışı ve İslam geleneğinin tezahürüdür. II. Mehmed'den itibaren bu kavram Osmanlı kanunnamelerine de yansımış ve hukukî bir nitelikte kazanmıştır. Hükümdar, tahta geçtiği andan itibaren Allah'ın adaletini insanlığa dağıtan kutsal kişi kimliğini üstlenmiş olmaktadır. Bundan dolayı tahta geçen yeni hükümdara karşı kardeşlerinin veya hanedan üyesi olduğunu iddia eden sahte hanedan üyelerinin girişimleri gelenek ve hukuk açılarından kutsal sayılan Osmanlı hükümdarına, dolayısıyla merkezî otoriteye, karşı isyan hareketleri olarak değerlendirilmelidir. Bu isyanlara destek verenler de merkezî otorite tarafından dışlanan yada isteklerini merkeze bu yolla iletme çabasında olan muhalif isyancı gruplardır.*

**Anahtar Kelimeler:** Devlet, Hükümdar, Sahte Şehzadeler, İsyân, Taht Kavgaları,

### **Abstract:**

*According to the Ottoman state tradition, the prerogative and political powers exercised by the Ottoman Sultan reflected the Turkish concept of monarchical an Islamic tradition, which was furnished by the image of his being 'the light of God's countenance on earth'. Since Mehmed II this concept took place in the Ottoman Code of Laws (Kanunname) and included a legislative nature as well. in the course of his reign, the Ottoman Sultan possessed a combination of great weight and value*

*as the ultimate trustee of the reights of the sovereing people and the representative of the body of laws, statutes and customs. He was assumed to exercise both the prerogative and and the executive powers in the name of God since the moment he ascended the throne. Therefore, any interruptions by his prince brothers or other members of the Royal line were labelled as rebellious acts of rival claimants against the principle of hereditary norarchy and the central authority in the divine personality of the Ottoman Sultan. The persons who engaged in the acts of intervening the Ottoman prescriptive and automatic succession were generally the opposition groups who hoped to express their desires to the central authority in such an interrupting way*

*Key word: state, monarch, sovereing's throne, the Ottoman Sultan, the alternative arranged candidates(prince) to the Ottoman throne, the Ottoman Royal line, the Imperial Ottoman House.*

### **a. Devlet ve Devlet Adamı (Hükümdar) Kavramları Üzerine**

Günümüzde *Devlet* kavramı en geniş manada içinde siyasi bir ayrılık, idare edenlerle idare edilenler arasında bir fark, daha açık bir ifade ile bir siyasi otorite mevcut olan herhangi bir insan topluluğu anlamında kullanılmaktadır.<sup>1</sup> Eski Yunandan itibaren devlet ve devlet adamı kavramları üzerine ünlü filozoflar düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Platon'nun devlet ve devlet adamları üzerine yazdığı eserleri<sup>2</sup> Aristo'nun Atina Devlet ile ilgili çalışması<sup>3</sup> bu konuda kaleme alınan ilk yapıtlardır. Her iki düşünürde daha o zamanlarda insanlığın yönetimi ile ilgili sistematığı ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu cümleden olarak, İnsanlık tarihi ile başlayan süreçte insan toplulukların yönetilmeleri ve bu uğurda bir sistematığın oluşturulması çeşitli dönemlerde farklı şekillerde ortaya çıkmış ve insanlık, kendisi için, en iyi yönetim biçimine ulaşmak amacıyla değişik yöntemler uygulamışlardır. Aristo'dan öğrenildiğine göre Eski Yunanda en önceki devletin idarî şekli zengin ve yüksek soyluların yönetiminden oluşuyordu. Bu memurluklar kendilerine önceleri ömür boyu sonraları ise onar yıllık sürelerle sınırlandırılmıştı. Eski Yunan'daki en önemli ve eski yöntem ise krallık, polemarkhlık (başbuğluk) ve arkhonluktu. Bu yönetim biçimleri arasında en önemlisi krallıktı.<sup>4</sup> O dönemde kralların özellikleri ile de ilgili bilgiler bulunmaktadır ki Platon'a göre devlet adamı bilgili sayılmalıdır. O'nun

<sup>1</sup> Ethem Menemencioğlu, Leon Duguit'in Cemiyet, Hukuk ve Devlet Nazariyeleri, Maarif Matbaası, İstanbul 1939, s. 11

<sup>2</sup> Platon, Devlet, III-IV, İstanbul 1998, ve Devlet Adamı, (Türkçesi Behice Boran-Mehmet Karasan), İstanbul 2001

<sup>3</sup> Aristo, Atinalıların Devleti, Maarif Matbaası, Ankara 1943.

<sup>4</sup> Aristo, Atinalıların Devleti, s. 4.

bilgisi pratik bilgidен çok teorik bilgiye yakındır. Devlet adamı yumruk veya beden kuwetinden daha çok zekasını, zeka kuwetini kullanmalıdır. Bir kral sadece hüküm veren sınıfından değil insanlara gerçekten buyurduğu için idare sanatı olan kişidir.<sup>5</sup> Platon bu tanımlamaları ile devlet adamının hangi vasıflara sahip olması gerektiğini belirleyerek kavramsallaştırmaktadır.

Eski Yunan'dan Roma İmparatorluğu'na gelindiğinde devlet yönetiminde krallık halen en çok uygulanan yönetim özelliğini devam ettirdiği görülür. XIV. yüzyılın ünlü düşünürlerinden Dante Alieghieri, devleti teşkil eden unsurları, ülke, nüfus ve imparatorun ibaret bir hükümet olarak yorumlamaktadır.<sup>6</sup> Roma imparatoruna ilahi bir anlam ve misyon yükleyen Dante, devlet yönetiminde cihanşümül bir kraliyetin varlığının gerekliliğini açıkça belirtirken, bunun sebebinin diğer yönetim biçimlerinden civitas ve regnumların yetersizliğinden değil, insanın içinde var olan tatminsizlik ve fütihat isteği olduğunu ifade eder.<sup>7</sup> Bu kral sınırsız bir yetkiye sahiptir ve bu bakımdan tecavüz edeceği hiçbir sınır yoktur.<sup>8</sup> Hürriyet sadece Roma imparatoru tarafından sağlanabilir. Hükümdar herkesin hizmetkârı ve hamisi olarak kabul edilirken, bu hakkın kendisine bizzat tanrı tarafından verildiği varsayılmaktadır.<sup>9</sup>

Farabî'nin devlet felsefesine göre ise; *fadıl (Medine) devlet* bütün şehirleri saadete erişmek gayesi ile el ele vererek çalışan bir millet *fadıl (Medine) millettir*. Bütün milletleri saadete ulaştırmak gayesi uğruna el birliği ile çalışan bir dünya *fadıl (Medine) bir dünyadır*.<sup>10</sup> Ona göre bütün bunların olabilmesi tek şarta bağlıdır. O da bunları yapabilecek güçlü iradeye sahip bir hükümdardır. Farabî, devleti vücudun bütününe benzetirken, hükümdarı kalbin yerine koyar. Riyaset vazifesini gören kimse hükümdarken, diğer insanlar ona yakın kişilerden başka bir şey değildir. Bir devletin iyi bir hükümdarı yoksa devlet kurulamaz. Hükümdar iyi olursa halk iyi olur. Devlet iyi olur<sup>11</sup>.

<sup>5</sup> Platon, Devlet Adamı, s. 12-13.

<sup>6</sup> ch. Crozat, Dante Alighieri'nin Devlet Nazariyesi (1265-1321), İstanbul 1944, s. 28.

<sup>7</sup> ch. Crozat, a.g.e., s. 37.

<sup>8</sup> ch. Crozat, a.g.e., s. 40.

<sup>9</sup> ch. Crozat, a.g.e., s. 40,47-48.

<sup>10</sup> Bayraktar Bayraklı, Farabî'de Devlet Felsefesi, İstanbul 1983, s. 74.

<sup>11</sup> B. Bayraklı, a.g.e., s. 39,75, 109,133.

Kutadgu Bilig'de iyi hükümdarın vasıfları sıralanır ve adaletli olması, uyanık bulunması, öfkeli olmaması, kötülere yüz çevirip iyileri gözetmesi, iyi kanun koymasđ alimleri dinlemesi, gerekliliği anlatılır.<sup>12</sup>

İbn Haldun'da *"İnsanlar sosyal bir hayat yaşamak üzere bir araya toplandıklarında, birbirleriyle muamelelerde bulunmaya ve birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermeye muhtaç ve mecburdurlar. Fakat hayvani tabiatın  evkiyle ihtiyacını sağlamak üzere her biri diğerinin mal ve eŐyasına el uzatır, çekip alır... insanlar böylece karışıklıklar içerisinde aralarında adaleti hakim kılan ve birbirlerine saldırmalarına engel olacak bir yasakçı ve hakim olmadan yaşamaları imkansızdır"* görüŐünü ileri sürerken bunu din  esaslara dayandırır ve Tanrının insanların birbirlerinin kanlarını dökmelerini yasaklamış olmalarına bağlar.<sup>13</sup> İbn Haldun'un yasakçı olarak tanımladđđ kişi de hükümdardır. Dolayısıyla tıpkı Dante'nin Roma hükümdarına y klediđđ anlamı kendi tanımladđđ hükümdarda da olması gerekliliğini vurgularken aslında hükümdara ilahî bir dayanak kazandırmış olur. Diğer taraftan İbn Haldun'da hükümdarda olması gereken vasıfları sayarken, tıpkı Farabi gibi, en önemli unsurun kuwet olduğunu kabul eder.<sup>14</sup>

Eski Yunan'dan itibaren başlayan ve toplumların yönetilmesi ile ilgili ortaya atılan devlet ve hükümdar kavramlarının sonraki yüzyıllarda Hıristiyan ve İslam dinlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte din  bir nitelik kazandıđđ görülür. Bu süreçte filozoflar, devlet adamlarının h kimiyyetini meŐrulaŐtırmak için din  dayanakları ortaya koymakta ve bunun Allah'ın emri olduğunu söylemektedirler. Dolayısıyla başa geçen kişi, kendisine bu yetkinin bizzat Tanrı tarafından verildiđđ anlayışını kabul etmektedir. Bu durum bazen  in Hanedanları'nda olduğu gibi, hükümdar için *"Göğün oğlu"*, *"Tanrı'nın oğlu"* halini almakta, bazen eski İnan Devletleri'nde<sup>15</sup> ve Roma İmparatorluğu'nda,<sup>16</sup> hükümdar, halk tarafından Tanrı kabul edilmektedir.

İktidar ile ilgili kaleme aldıđđ eserinde Adolf A. Berle, iktidarın kanunlarını sıralar. O'na göre iktidarın beŐ kanunu vardır. Bu beŐ kanundan biri, iktidarın şahsi olduğudur. A. Berle, sınıfların, elitlerin ve grupların, fertler üzerinde toplanan gücün yürütülmesinde katkıda bulunmak üzere, teşkilat iŐlemine yardımcı olabilirlerse de *sınıf iktidarı*, *elit iktidarı* veya

<sup>12</sup> Yusuf Has Hacip, **Kutadgu Bilig**, ( ev. Reşit Rahmeti Arat), TTK yay. Ankara 1994, s. 113-114.

<sup>13</sup> İbn Haldun, **Mukaddime**, ( ev. Zakir Kadiri Ugan), c. I, MEB yay. İstanbul 1989, s. 472.

<sup>14</sup> İbn Haldun, a.g.e., s. 473.

<sup>15</sup> A. Donuk, "Türk Devletinde Hakimiyet Anlayışđ", İstanbul Üniversitesi, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı.10-11, (İstanbul 1979-1980), s. 39.

<sup>16</sup> A. Donuk, a.g.m., s. 47.

*grup iktidarı* diye bir şeyin olmadığını kabul eder ve Bertrand Russell'in *Power: A New Social Analysis* adlı eserine atıfta bulunarak, insanların sayısız arzuları arasında iktidar ve şaşaa'nın başta gelenlerden olduğunu kaydeder.<sup>17</sup> Adolf. A. Berle, aynı zamanda iktidarın, müesses bir nizam kurmasının gerekliliğini de vurgularken, Yusuf Oğuzoğlu'da devlet olgusunun kişisellikten arındırılarak kurallar bütünü olarak kurumlaştırılması gerekliliğini belirtir.<sup>18</sup>

Yukarıda açıklanmaya çalışılan devlet ve devlet adamı(hükümdar) kavramları ve anlayışının Türk tarihindeki yerine ve önemi için Türklerin bilinen ilk kaynakları olan *Orhun Kitabelerine*, bakmak gerekir. Türk abidelerindeki devlet anlayışı " yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıktaki; ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğulları üzerinde ecdadım Bumin ve İstemi hakan tahta oturmuş; oturarak Türk milletinin ülkesini, türesini idare edivermiş, tanzim edivermiş" ifadeleriyle yankı bulmuştur.<sup>19</sup> Aynı ifadelerin devamında cihanşümul anlayışın izlerini "Dört taraf hep düşman imiş. Asker sevk edip dört taraftaki kavmi hep itaat altına almış, hep muti kılmış. Başlılara baş eğdirmiş, dizlilere diz çöktürmüş." ifadesinde görmek mümkündür.<sup>20</sup> Eski Türk Devlet anlayışında Türk Hükümdarı Tanrı tarafından yeryüzünde 'ter'lanmış kişi<sup>21</sup> olarak algılanır. Bu anlayış Türklerin İslâm coğrafyasına gelişleri, İslâm dinini kabul etmeleri ve İslâm'ın öncülüğünü Abbasilerden devraldıkları dönem ile birlikte "Padişâh-ı ruy-ı zemin zülullah-i fi'l-arz" (Allah'ın yeryüzündeki gölgesi) kavramıyla anlanılmıştır.<sup>22</sup>

Uygulanan bu farklı yönetim biçimlerinin sonucunda insanlığın bugünkü Modern çağda vardığı son nokta ulus devletler modeli olmuş ve demokrasi varolan en iyi yönetim biçimi olarak kabul görmüştür. Demokratik sistemlerin özünü hukuk oluşturmaktadır. Yönetmekle görevli *siyasi gücün* amacı hukukun tahakkukudur. Hukuk bu amaçla siyasi gücü,

<sup>17</sup> Adolf, A. Berle, **İktidar**, (Nejat Muallimoğlu, ), İstanbul 1980, s. 37, 55vd.

<sup>18</sup> Yusuf Oğuzoğlu, **Osmanlı Devlet Anlayışı**, Eren yay. İstanbul 2000, s. 10.

<sup>19</sup> Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, TTK yay. Ankara 1987, s. 29.

<sup>20</sup> H. N. Orkun, a.g.e., s. 29. Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Bahaeddin. Ögel, **Türklerde Devlet Anlayışı (13. yüzyıl sonlarına kadar)**, Ankara 1982; Aydın Taneri, **Türk Devlet Geleneği, Dün-Bugün**, M.E.B. yay. İstanbul 1997; Reşat Genç, **Karahanlı Devlet Teşkilatı**, Kültür Bakanlığı yay. İstanbul 1981.

<sup>21</sup> A. Donuk, a.g.m., s. 51.

<sup>22</sup> Tursun Bey; **Târih-i Ebu'l Feth**, (haz. Mertol Tulum) İstanbul 1977, s. 43; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Nesayihü'l-vüzerâ ve'l-ümerâ veya Kitab-ı Güldeste (Devlet Adamlarına Öğütler)**, (sad. Hüseyin Ragıp Uğural), Kültür Bakanlığı yay. Ankara 2000, s. 14; Sabanov, "Osmanlı İmparatorluğunda Hükümdarlığın Hukukî Esasları (Birinci Meşrutiyete Kadar)" VI. Türk Tarih Kongresi Zabıtları, Ankara 1967, s. 429.

hukukun hükmünü sağlama yolunda elinden gelen her şeyi yapmaya mecbur bırakmıştır. Modern devletin kuruluşunun temelinde de kuwet vardır. Ancak bu kuwet, sadece hukuka uygun olarak icra olunmak zorundadır.<sup>23</sup> Böylece günümüzde, daha önceki dönemlerde hükümdarlar tarafından temsil edilen *siyasi* ve *yönetim gücü* hükümdarın elinden alınmış bu görev hukuka bırakılmıştır. Diğer bir deyişle Modern dünyada güç ve irade kişisellikten arındırılarak kurumlara devredilmiştir.

Devlet ve Devlet adamı(hükümdar) kavramının, eski Türk devlet geleneği ve hâkimiyet anlayışını devam ettiren Osmanlı Devletinde de yukarıda bahsedilen Türk devletlerinde olduğu gibi tezahür ettiği genel görüştür. Osmanlı hakimiyet anlayışına göre hükümdarın, ülkesini Allah adına yönetmekte ve Allah'ın adaletini reayasına dağıttığı kabul edilmekteydi. Genel anlamda XIV. yüzyıl İslâm dünyasında hâkimiyetin Allah'ın lütuf ve inayeti ile bir kişide toplandığı, fiilen hâkimiyeti ele geçirmiş olan hanedan üyesinin Allah'ın lütuf ve inayetine mazhar olduğu düşüncesi hakimdi. Osmanlı hükümdarı ile ilgili bu ilahi anlayış, ilk Osmanlı kroniklerine de tanrı tarafından mübarek bir şahsiyet vasıtasıyla Osman'a bağlanmış olduğu telakkisi şeklinde yansımıştı. Osmanlıdaki devlet ve hakimiyet telakkisinin XV. Yüzyıldan sonra İslamî kimliğin daha da belirginleştiiği, Mekke ve Medine'nin ele geçirilmesiyle eski hilafet telakkisinin bir bakıma Osmanlı hükümdarının şahsında tekrar canlanmaya başladığı görülür. Sözü edilen bu İslamî kimliğin devlet katmanlarında kendisini bu kadar bariz bir şekilde göstermesinde Kemalpaşazâde ve Ebu's-Suud gibi Osmanlı devlet adamlarının oynadıkları önemli rolü de burada tekrar belirtmek gerekir.<sup>24</sup>

Osmanlı hükümdarına yüklenen bu kutsiyet, bir aşiretten imparatorluğa dönüşümünü gerçekleştirdiiği II. Mehmed döneminden itibaren uygulamada da kendisini göstermeye başlamıştı. Üstün bir şahsiyet halini alan Osmanlı hükümdarı ile sarayda bile ancak sınırlı sayıdaki kişiler temas etme imkanına kavuşabilmişlerdi. II. Mehmed'den itibaren bu uygulama idari mekanizmada da varlığını göstermiş ve hükümdar Divan'a başkanlık etmeyerek bu görevi hükümet üyelerine bırakmıştı. Kendisi ile konuşma, elini öpme, bir mesela hakkında arzda bulunma ancak hükümet üyeleri vasıtasıyla yerine getirilmeye başlanmıştı.<sup>25</sup> Osmanlı hükümdarının bu kutsallığı Osmanlı kanunlarına *"Ve canib-i şerifim ile kimesne ta'am yemek kanunum değildir. Meğer ki ehl-i tyalden ola. Ecdad-ı izamım vüzerasıyla yerler imiş. Ben men*

<sup>23</sup> Ethem Menemencioğlu, a.g.e., s. 21.

<sup>24</sup> H. İnalçık, "Osmanlı Pâdişâhı" Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c. 13, No: 4, Aralık 1958, s. 68- 69 ve 73-74.

<sup>25</sup> İnalçık, a.g.m., s. 71-72.

*etmişimdir.*" hükmüyle geçerek<sup>26</sup> durumunu ilahî meşruiyetin yanı sıra hukukî bir şekle de büründürmüş oluyordu. II. Mehmed tarafından, yine aynı kanunnameye koydurulan *"Ve canib-i şerifim sefer-i zafer- rehber müteveccih olsa yanaşmak vüzerâmin ve kadiaslerimin ve defterdarlarımın kanundur. Ma'zul beğlerbeğleri ve beğleri dahi da'vet edersem yanaşmak kanunumdu."* hükmüyle de devlet erkanının bile hükümdarın yanına yaklaşımlarının sınırlan çizilmiştir.<sup>27</sup>

II. Mehmed'in çağdaşı ve bilgini Tursun Bey kaleme aldığı eserinde hükümdar ile ilgili ileri sürdüğü fikirlerde yukarıda verilen görüşleri destekler niteliktedir. O'na göre her devirde bir hükümdara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılayan hükümdar ulu bir kişidir. Bu ulu kişiye gerektiği gibi itaat edilmelidir. Hükümdarın ululuğu, yaratılmışların en şerefli olan insanın hallerini düzene koymasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda kendi işlerini düzene koyan kişiye de insanoğlunun şükretmesi ve itaat etmesi gerekmektedir. Tursun Bey bununla hükümdara ilahî bir misyon yükler ve diğer insanlardan üstün kılındıklarını vurgular. Sıralanan bu üstün vasıflar hükümdarı diğer insanlardan ayrı kılmaktadır.<sup>28</sup>

XVIII. yüzyılda yaşamış Defterdar Sarı Mehmed Paşa da nasihatnâme niteliğindeki eserinde, Tursun Bey gibi hükümdarın yerine getirmesi gerekli görevini, Müslüman olmayanların hallerini iyileştirmek, Müslümanların işlerini düzene koymak, kutsal ve güzel emirleri yerine getirmek olarak belirtirken Padişâh-ı ruy-ı zemin zillullah-i fi'l-arz anlayışına vurgu yapar<sup>29</sup>

Osmanlı hükümdarı, eski Türk ve İslam geleneklerine dayanarak oluşturulan devlet ve hükümdar kavramlarını kendi kanunlarına da yerleştirerek, eski gelenek ve İslam değerler ikilisine hukukî alt yapıyı da katarak dünyevî meşruiyeti de sağlamış olmaktadır. Bu sağlam dayanaklarla Osmanlı hükümdarının meşruiyeti kavramı ile ilgili ortaya atılan fikirleri de doğal olarak ortadan kalmış olmaktadır. Buraya kadar verilen meşruiyet kavramının temelleri bağlamında Osmanlı Devletinde hükümdara karşı girilen eylemlerin neler olduğuna ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğine tekrar bakmak gerekir.

<sup>26</sup> Abdülkadir Özcan, "Fatihin Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Alem İçin Kardeş Katli Mesesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c. 33, (1980-1981), s. 45.

<sup>27</sup> aynı yer.

<sup>28</sup> Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, s. 10vd.

<sup>29</sup> Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Nesayihü'l-vüzerâ ve'l-ümerâ veya Kitab-ı Güldeste (Devlet Adamlarına Öğütler)*, s. 8.

## b. Taht Kavgaları ve İktidar Mücadeleleri Kavramları Üzerine

Osmanlı devletinde hükümdarların ölümü ile ortaya çıkan ve kardeş şehzadeler arasında tahta çıkmak için başvurulmuş girişimler tarihçiler tarafından genel anlamı ile *Taht Kavgaları*, *Tahta Mücadeleleri* veya *Saltanat Mücadeleleri* olarak adlandırılmaktadır.<sup>30</sup> Nettleton Fisher ise bu kavramı *İktidar Mücadelesi* tanımlaması ile ifade eder.<sup>31</sup>

Osmanlı devletinde başa geçecek olanın meşruiyetinin yegane göstergesi tahta cülus etmek idi.<sup>32</sup> İnalçık, kökü Orta Asya Türk devletlerine kadar inen bu geleneğe göre, hanedandan birisinin fiilen tahtı ele geçirdiğinde artık onun meşruiyetinin nazarı ve hukukî bakımdan bir mesele olmadığını kabul eder.<sup>33</sup> Böylece tahta oturan Osmanlı hükümdarı, daha önce de belirtildiği gibi, *Padisâh-ı ruy-ı zemin zMullah-i fi'l-arz* anlayışına göre *kutsal* ve *ulu şahsiyet* halini alıyordu. Osmanlı hükümdarının ölümü ile başa geçecek olan kardeşler arasındaki mücadelelerin hemen tamamında kardeşlerinden birisi tahta geçmiş oluyor ve diğer şehzadeler tahtta bulunan kardeşine karşı faaliyetlerde bulunuyordu. Bu durumda, biraz önce de bahsedildiği gibi, tahta cülus ederek fiilen tahtı ele geçiren ve meşruiyeti nazarı ve hukukî bakımdan bir mesele olmaktan çıkan yeni hükümdara karşı yürütülen faaliyetlerin bir taht kavgası, taht mücadelesi saltanat mücadelesi veya iktidar mücadelesi olarak adlandırılmamaları gerekir. Bu girişimlerin hepsi hükümdarlığı tahta cülus ederek resmileşen ve kişiliği kutsiyet kazanan yeni hükümdara karşı bir *isyan hareketi* haline dönüşmüş olduğu kabul edilmelidir. Kavramların yerine oturması açısından tekrar etmek gerekirse Osmanlı İmparatorluğu'nda kardeşler arasında baş gösteren tahta geçme çabasını birinin, hükümdarlığı ele geçiren diğerine karşı isyan etmesi olarak değerlendirmek gereklidir.

Hükümdar olan kardeşine karşı isyan girişimlerinin yanında henüz babalan hükümdar hayatta iken baş gösteren şehzadelerin, tahta geçmek için giriştikleri faaliyetleri, de aynı şekilde isyan hareketidir. Zira babalarının hükümdarlığı halen devam etmektedir. Bu açıdan bu durum da Osmanlı

<sup>30</sup> Şerafettin Turan, *Kanuni Devri Taht Kavgaları*, Ankara 1997.

<sup>31</sup> Nettleton Fisher, "Osmanlı İmparatorluğunda İktidar Mücadelesi (1481-1503)" (çev. Necmi Ülker), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. (İzmir 2001), s. 205-219.

<sup>32</sup> Bu konu ile ilgili bkz. Zeynep Ertuğ Tarım, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Cülus ve Cenaze Törenleri*, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1999; Haldun Eroğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Şehzadelik Kurumu*, Ankara 2002, s. 101-109. (Basılmamış Doktora Tezi)

<sup>33</sup> Halil İnalçık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgisi" *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 14, No: 1, (Mart 1959), s. 73.



hükümdarına karşı girişilen bir isyan hareketi olarak değerlendirilmesi gereken tarihi bir olaydır. Bu noktada ileri sürülen fikirleri somutlaştırmak için Osmanlı Devletinde tahta geçmeler ve bu sırada yaşananlara göz atmak gerekir. Bu yapılırken tahta geçmeleri sırasında herhangi bir sorunla karşılaşmayan Osmanlı hükümdarları dışarıda tutulacaktır.

Acaba Osmanlı Devletinde tahta geçme konusunda herhangi bir gelenek var mıydı? Türk Devletleri'nde veraset geleneği ile ilgili olarak yapılan tartışma, Osmanlı Devletinde veraset geleneğinin olup olmadığı üzerine de yapılmaktadır. Ortaya atılan fikirler kimi târihi belgelerle desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu konudaki bütün fikirler, iki temel üzerine oturmaktadır. Birincisi, Türklerde ve dolayısıyla Osmanlı Devletinde, belirli yasalarla sınırları çizilmemiş olsa bile, bir veraset geleneğinin bulunduğu ve bu geleneğin hemen her Türk Devleti'ndeki uygulamalarda kendini gösterdiği'dir. İkincisi ise bunun aksine ne Osmanlı öncesi Türk Devletleri'nde ne de Osmanlı Devletinde bir veraset geleneğinin olmadığıdır.<sup>34</sup> Ancak tartışma konusu olmayan gerçek, Osmanlı Devletinde hükümdar olabilmek için herhangi bir hanedan üyesi olmaktan çok ölen hükümdarın oğlu olma şartıdır.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Osman Beyin dönemine ait kaynakların sınırlı oluşu nedeniyle Osman Bey ve amcası Dündar Bey arasında aşiretin başına geçme konusunda varolduğu söylenen tartışma hakkında kesin hükme varmak zordur. Ancak sınırlı sayıdaki kaynaklardan anlaşıldığına göre Ertuğrul'un ölümünden sonra kabilenin başına Ertuğrul'un oğlu Osman'ın yerine, yaşlı olması dolayısıyla, Ertuğrul'un kardeşi Dündar'ın geçmesi gerektiğini ileri süren görüşler vardır.<sup>35</sup> Ancak aşiret ileri gelenleri, büyük olmasına rağmen, Dündar'ın değil, Ertuğrul'un oğlu olmasından dolayı Osman Beyin aşiretin reisliğine getirilmesini uygun görmüşlerdi.<sup>36</sup> Buna rağmen Osmanlı kaynaklarında Dündar'ın aşiretin başına geçmek için çaba harcadığı ve bu çabalarının sonucunda öldürüldüğü de kayıtlıdır.<sup>37</sup> Dolayısıyla daha devletin kuruluşu sırasında, devletin kurucusu hükümdara karşı bir isyan hareketinden söz etmek mümkündür.

<sup>34</sup> Bu konular ile ilgili bütün görüşler ve tartışmalar ile ilgili olarak bkz. H. Eroğlu, a.g.t., s. 38-70.

<sup>35</sup> İbn Kemâl, **Tevârih-i Âl-i Osman**, I. Defter, (haz. Şerafettin Turan), TTK yay. Ankara 1970, s. 65; Gökbilgin, "Osman I" mad. İslam Ansiklopedisi, c. IX, MEB yay. (İstanbul 1993), s. 434.

<sup>36</sup> Aşıkpaşazâde, **Aşıkpaşazade Tarihi**, (haz. Nihal Atsız) MEB yay. İstanbul 1992, s.15.

<sup>37</sup> Neşri, **Tevârih-i Âl-i Osman**, c. I (haz. Faik Reşit Unat- Mehmet Altay Köymen) TTK yay. Ankara 1995, s. 95. Ayrıca bkz. H. Eroğlu, a.g.t., s. 239.

Osman Bey'in ölümünden sonra başa geçen ikinci hükümdar Orhan Bey'e karşı herhangi bir isyandan söz etmek mümkün değildir. Osman Bey daha hayatta iken oğlu Orhan'ı yerine geçmesi için vâliht tayin ettiği görülür. Böylece Osmanlı Devletinin vâliht olarak başa geçen ilk hükümdarı Orhan Bey'dir. Osman Bey kendisi hayatta iken yapılan seferlere katılamazken yerine oğlu Orhan'ı göndermekle kendisinden sonra yerine geçebilmesi için zemini hazırlamıştı. Bursa fethine gönderdiği Orhan için "*oğlum Orhan benim zamanımda şevket bulsun*"<sup>38</sup> demişti. Osman Beyin ölümünden sonra Orhan Bey'in kardeşi Alaaddin Paşa ile aralarında kimin tahta geçmesi gerektiği konusunda yaptıkları konuşma, Osmanlı târih yazıcılarının eserlerinde kayıtlıdır.<sup>39</sup>

Orhan Bey'den sonra başa oğlu I. Murad geçti. Uzunçarşılı, Orhan Bey öldüğünde hayatta kalan üç oğlundan Murad, İbrahim, ve Halil adlı şehzadeleri arasından Şehzade Murad'ın savaş alanında bulunmasından dolayı, Osmanlı beyleri tarafından tahta oturtulmak üzere Bursa'ya davet edildiğini yazar.<sup>40</sup> Hoca Sadeddin ise, Şehzade Murad'ın başa geçmesinde, Orhan Bey'in büyük oğlu ve ordu komutanı Şehzade Süleyman'ın ölümü üzerine Şehzade Murad'ı işleri düzenlemek ve halkın gereklerini yerine getirmek için çağırması, Rumeli'ndeki askerın başına geçirerek vâsiyette bulunması ve tahtın ona geçeceğini belirterek adalet ve doğruluktan ayrılmaması gerektiğini söylemesi olarak gösterir.<sup>41</sup> Doukas da Murad'ı Orhan Beyin vârisi olarak gösterir.<sup>42</sup> Hayrullah Efendi ise I. Murad'ın tahta hakkıyla ve liyakatli olduğu için geçtiğini savunur.<sup>43</sup> I. Murad'a karşı da kardeşlerinden Şehzade Halil ve Şehzade İbrahim isyan etmiş tahta kendilerinin hakkı olduğunu ileri sürmüşlerdi. Ancak her iki şehzade de bu isyan girişiminde başarılı olamadıkları gibi hayatlarından olmuşlardı.<sup>44</sup>

<sup>38</sup> *Aşıkpaşazâde*, s. 34; *Neşri*, c. I, s. 137; *Cild-i Ewel-i Târih-i Âl-i Osman*, TSMK, Revan Ktb., nu. 1099, v. 8a; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese neşr. (haz. Nimet Azamat) Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. İstanbul 1992, s. 15; Colin tumber, *The Ottoman Empire, 1300-1481*, The Isis Press, İstanbul 1990, s. 19.

<sup>39</sup> *Aşıkpaşazâde*, s. 38; *Neşri*, 149, ayrıca bkz. E. Creasy, *History of the Ottoman Turks Beginnings of the Theirs Empire to the Present Time*, volume I, London 1854-1856, s. 19.

<sup>40</sup> I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK yay Ankara 1988, s. 41.

<sup>41</sup> Hoca Sadeddin, *Tâcüt-Tevârih*, (sad. İsmet Parmaksız) Kültür Bakanlığı yay. c. I, Ankara 1979, s. 103.

<sup>42</sup> Doukas; *Decline and Fail of Byzantium to the Ottoman Turks* (An Anotated Translation of "Historia Turco-Byzantina" by Harry J. Magoluias) Weyne State University Press, Detroit 1975, s 60.

<sup>43</sup> Hayrullah Efendi Tarihi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Târihi*, c. 4, İstanbul 1277, s.47.

<sup>44</sup> H. Eroğlu, a.g.t., 240.

Osmanlı tarihinde ilk üç hükümdarın tahta geçtikleri dönem açısından devletin kuruluş döneminde başa geçmenin en önemli unsurunun, devletin uç bölgelerindeki kuwetlerin başında olmanın gerektiği kabul edilmelidir. Bu süreçteki uygulamalarda, hükümdarların ordu kumandanı olarak büyük evlâtlarını atadıkları görülür. Orhan Bey, devletin uç bölgelerindeki kuwetlerin başında askerî yeteneğini kanıtlamış durumdaydı. Orhan Beyin oğlu Süleyman Paşa da, devletin askerî kanadının başında Rumeli'ye akınlar yaparak askerî yeteneğini ortaya koymuştu. Ancak erken ölümü onun başa geçme şansını yitirmesine sebep oldu. Daha sonra ordu komutanı yapılan Şehzade Murad ağabeyinin görevini üstlenmişti.

Osmanlının dördüncü hükümdarı olan I. Bâyezid'in Ankara Savaşı(1402)'nda esir düşmesi ile başlayan ve daha sonra ölümü ile devam eden dönem öncesinde, I. Bâyezid'in oğullarından birini veliaht olarak göstermemiş olduğu genellikle kabul edilir.<sup>45</sup> Ankara savaşı sırasında bozgundan sonra kaçarak önce Bursa daha sonra Edirne'ye gelen büyük oğlu Emir Süleyman burada tahta çıktı. O esnada Amasya'da sancakbeyi olan Çelebi Mehmed "*Emrem sağ olsun atamız gitdiyse emrem bize atamız yirinedür*" diyerek ona iki değerli at yollamış,<sup>46</sup> ve böylelikle tahtın ağabeyine layık olduğunu kabul etmiş oluyordu. Anlaşıldığı üzere ilk etapta bu karışıklık döneminde hükümdarlığını ilân eden Emir Süleyman'dır. Edirne'de tahtı ele geçiren Emir Süleyman, büyük oğul olmasından dolayı taht hakkının kendisinde olduğunu kabul eder.<sup>47</sup> Osmanlı tarih yazıcılarında, Emir Süleyman'ın kendisinden küçük olan kardeşi Çelebi Mehmed'in yaşını öne sürerek tahtın ona layık olmadığını ifade etmesi,<sup>48</sup> ancak devlet ileri gelenlerinin kendisine cevap olarak Çelebi Mehmed'in yaş olarak küçük olduğunu fakat yaptıkları ile de tahtı hak ettiğini söyledikleri kayıtlıdır.<sup>49</sup> Diğer taraftan Şehzade Mehmed'in ağabeyi Emir Süleyman ölene kadar taht

<sup>45</sup> **Hayrullah Efendi Tarihi**, c. 5, s. 65.

<sup>46</sup> Aşıkpaşazâde, s. 71; Neşri, s. 365-367; **Oruç Bey Tarihi**, (haz. N. Atsız), tarihsiz, s. 66; Gelibolulu Mustafa Alî, **Kitabü't-Tarih-i Künhü'l-Ahbâr**, (haz. Ahmet Uğur Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar) Kayseri 1997, s. 200; **Târih-i Âl-i Osman**, TSMK, Revan Ktb., nu. 1100, v. 24a; **Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)**, (haz. Necdet Öztürk), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s. 57; **Anonim Târih**, Giese neşr., (haz. Nimet Azamat) Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak yay. İstanbul 1992, s. 51; Necdet Öztürk, "Fetret Devri ve Osmanlı Devletinin Yeniden Tesisi", Türkler 9, Yeni Türkiye yay. Ankara 2002, s. 222.

<sup>47</sup> **Künhü'l-Ahbâr**, s. 2000.

<sup>48</sup> **Neşri**, s. 431-435.

<sup>49</sup> Neşri, aynı yer; Solakzâde, **Soiakzâde Târihi**, (haz. Vahit Çabuk), Kültür Bak. yay., c. I. Ankara 1989, s. 127.

üzerinde iddiada bulunmadığı ancak onun ölümü ile harekete geçtiği Anonim Târih'te kayıtlıdır.<sup>50</sup>

Emir Süleyman'ın ölümünden sonra Çelebi Mehmed ile İsa Çelebi arasındaki baş gösteren karışıklıkta, Subaşı Eyne Bey araya girerek iki kardeş arasında savaş yapılmamasını Bursa ile yukarısının Çelebi Mehmed'e verilmesini, Aydın, Saruhan, Germiyan, Karasi ve Karaman illerinin de İsa Çelebi tasarrufuna bırakılmasını teklif etti. Bunun üzerine İsa Çelebiye elçi gönderildi fakat, İsa Çelebi gelen elçiye; "*tahtın büyük olmasından dolayı kendisine hak olduğunu*" söyleyerek ülkenin böyle bir taksimini kabul etmediğini ilettiler.<sup>51</sup>

Osmanlı şehzadeleri arasında tahta geçmek için büyük evlât olmanın kendileri açısından bir öncelik olduğu görüşü hakimdi. Büyük evlât olan şehzade, kendinde tahta geçme hakkını görüyor ve kardeşlerinin küçük olmalarından dolayı tahta geçme konusundaki isteklerini ve kendilerinde bu hakkı görmelerini kabullenemiyordu. Emir Süleyman, kendisine karşı harekete geçen kardeşi Musa'nın şehre gelmesi üzerine kendisini ikaz eden lalasına verdiği cevap bunu durumu en açık şekilde ortaya koymaktadır.<sup>52</sup> Ankara Savaşı'ndan sonra Bursa'da tahta oturan Emir Süleyman'dır. Bu bakımdan tahta cülus etmiş olması dolayısıyla kardeşleri İsa ve Musa'nın ona karşı giriştikleri bu hareket bir isyan olarak değerlendirilmelidir. Emir Süleyman'ın ölümünden sonra aynı durum, tahta geçen Musa'ya karşı isyan eden I. Mehmed için de bu geçerlidir. Zira Musa'da tahta cülus etmiş fakat daha sonra I. Mehmed buna karşı gelerek tahtı ele geçirmiştir.

Hükümdar olan I. Mehmed, kendinden sonrası için büyük oğlu II. Murad'ı vâliyet gösterdi. Hatta hasta yatağında iken Şehzade Murad'ın tahta geçmesini vâsiyet etmiş<sup>53</sup> ve Çaşnigirbaşı Elvan Beyi, Amasya'da sancakbeyi olarak bulunan Şehzade Murad'a göndererek, Edirne'ye

<sup>50</sup> **Târih-i Âl-i Osman, v. 25a.**

<sup>51</sup> **Neşri, s. 425; Ayrıca bkz. Solakzâde, s. 124-125; Hoca Saadetin, s. 9-10; Ruhî Târihi, (Değerlendirme, metnin yeni harflere çevirisi (466 sayfa tıpkı basım ile birlikte) yayımlayanlar Yaşar Yücel-Halil Erdoğan Cengiz) TTK Belgeler Dergisi, c. XIV sayı 18, Ankara 1992, s. 412-413; Mehmet Zeki, Maktul Şehzadeler, İstanbul 1336, s. 15; Necdet Öztürk, a.g.m., s. 222.**

<sup>52</sup> **Künhü'l-Ahbâr, s. 206.**

<sup>53</sup> **Neşri, s. 551; Aşıkpaşazâde, s. 80-81, Anonim Târih, Giese neşr., s. 59-60; Yusuf Bin Abdullah, Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Târihi, Târih-i Al-i Osman, (haz. Erdal Svinçli), İzmir 1997, s. 105-107; Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül-Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Târihi, (sad. Neşet Çağatay) c. I-II, TTK yay. Ankara 1992, s. 33.**

gelmesini ve tahta geçmesini istedi.<sup>54</sup> I. Mehmed muhtemelen kendisinin yaşadığı zorluklarını bildiğinden ve devlete verdiği zarardan haberdar olmasından dolayı büyük oğlu II. Murad'ı veliyaht göstermiş olmalıdır.<sup>55</sup> Bunu yaparken de her hangi bir karışıklığa fırsat vermemek ve II. Murad'ın kardeşlerini ortadan kaldırmasını önlemek için bir takım önlemler aldı. Bu önlemlere göre, I. Mehmed, II. Murad'ı, Edirne'de tahta geçirecek, Anadolu'yu da Şehzade Mustafa'ya bırakacaktı.<sup>56</sup> Ancak I. Mehmed'in bu planları gerçekleşmedi ve II. Murad, ortaya çıkan düzmece Mustafa olayı ile uğraşırken, küçük kardeşi Şehzade Mustafa tahtın kendisinin hakkı olduğunu iddia ederek ayaklandı. Küçük şehzadenin bu isyanı üzerine Ahi Yakup ve Hoş Kadim adlı iki kişi Şehzade Mustafa'nın huzuruna çıkarak, yaş bakımından kendisinden büyük olan ağabeyinin taç ve tahta layık olduğunu ve ona biat edildiğini bu biattan geri dönmeyen ve hıyanet yoluna sapmanın zor olduğunu bildirmişlerdi.<sup>57</sup> Buna aldırış etmeyip isyanını sürdüren Şehzade Mustafa öldürülerek bu isyan sonuçlandırılmıştı.<sup>58</sup>

Yedinci Hükümdar II. Mehmed'in üç oğlu vardı. Büyük oğlu Şehzade Bâyezid, ortanca oğlu Şehzade Mustafa ve küçük oğlu Şehzade Cem idi.<sup>59</sup> Şehzade Mustafa, babası hayatta iken ölmüştü. Bundan dolayı II. Mehmed öldüğünde hayatta Şehzade Bâyezid ve Şehzade Cem kalmışlardı. II. Mehmed ölmeden önce kendi yerine valiaht olarak Amasya sancakbeyi olan büyük oğlu Şehzade Bâyezid'i tayin etmişti.<sup>60</sup> Gelibolulu Ali, II. Mehmed'in Şehzade Bâyezid'i Otlukbeli Savaşı'ndan sonra hediyelerin sunulması sırasında valiaht olarak tayin ettiğini kaydeder.<sup>61</sup>

<sup>54</sup> *Kühü'l-Ahbâr*, s. 327; *Oruç Bey*, s. 77-78; *Yusuf Bin Abdullah*, s. 105-107; *Solakzâde*, s. 186; *Anonim Osmanlı Kroniği*, s. 66; Uzunçarşılı, "Mehmed I" maddesi, İA, c. VII, s. 504.

<sup>55</sup> Dorothy M. Vaughan, *Europa and the Turks; A Patten of Alliances (1350-1700)*, Liverpool 1954, s. 46.

<sup>56</sup> C. İmber, *The Ottoman Empire*, s. 91; Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (çev. Mehmet Harmancı) İstanbul 1994, s. 77-78.

<sup>57</sup> *Hoca Saadettin*, c. II, s.136; *Solakzâde*, s. 200-201 .

<sup>58</sup> H.Eroğlu, a.g.t., s. 242.

<sup>59</sup> İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Şerafettin Turan) TTK yay. VII. Defter, Ankara 1957, s. 548-549; *Kühü'l-Ahbâr*, s. 420. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK yay. Ankara 1994, c. II, s. 147..

<sup>60</sup> İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Ahmet Uğur) TTK yay, c. VIII, Ankara 1997, s.1; Hazanfer Hüseyin Efendi, *Telhisti'! Beyan Fi Kavânin-i Âl-i Osman*, (haz. Sevim İlgüler), TTK. yay Ankara 1998, s. 41. *Kühü'l- Ahbâr*, s. 698; İdrisî Bitlisi, *Selim-Şâh-nâme*, (haz. Hicabi Kırılgaç) Kültür Bakanlığı yay. Ankara 2001, s. 82.

<sup>61</sup> *Kühü'l-Ahbâr*, s. 667. Şehabettin Tekindağ, "Bâyezid II.'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar", İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, c. X, sayı 14 (1959), s. 85-86.

II. Mehmed ölünce Amasya'da bulunan Şehzade Bâyezid'e haber vermek üzere Babüssaâde newâblarından (naib) Kelek Mustafa isminde bir adamını Amasya'ya yollanarak tahta geçmek üzere gelmesini istemişti. Bu sırada Veziriazam Karamanı Mehmed Paşa, Şehzade Cem'i tahta geçirmek istediğinden Şehzade Cem'e haber göndererek derhal İstanbul'a gelmesini istedi. Ancak gönderdiği adam yolda Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yakalanarak ortadan kaldırılmasıyla bu planı suya düştü.<sup>62</sup> Bu sırada başlaması olası bir kargaşayı önlemek üzere sarayda bulunan Şehzade Bâyezid'in oğlu Şehzade Korkut babası gelene kadar tahta çıkartıldı.<sup>63</sup> Nitekim artık tahta bir hükümdar bulunuyordu. Amasya'dan gelen Şehzade Bayezit 'de oğlundan tahtı devralarak tahta cülus etti.<sup>64</sup> Ancak küçük kardeş olan Şehzade Cem, bu duruma itiraz ederek, Hoca Saadettin'e göre, kardeşlik hakkını unutarak, kendinden büyük ağabeyinin hükümdarlık tahtına ve babasının otağına geçmeye her bakımdan hakkının olduğu gerekçesiyle harekete geçti.<sup>65</sup> II. Bâyezid, ordusuyla üzerine yürüyünce Şehzade Cem, ağabeyi II. Bâyezid'e elçi göndermiş, Rumeli topraklarını almasını ve Anadolu topraklarını da kendisine bırakmasını teklif etmişti. Ancak II. Bâyezid "*hükümdarlar arasında merhamet olmaz*" diyerek bu teklifi geri çevirdi.<sup>66</sup> Bu bakımdan diğer örneklerde olduğu gibi burada da Şehzade Cem'in davranışı, ağabeyinin tahta cülusundan dolayı, bir isyandır. Şehzade Cem'in bu isyanı ilerleyen zamanlarda Avrupalı devletlerin eline düşüşü ile birlikte bu devletlerin Osmanlıya karşı yürüttükleri faaliyetlerde arayıp da bulamadıkları fırsatı ellerine vermiş oldu.

II. Bayezit'in, II. Mehmed zamanında Saruhan sancakbeyi iken ölen büyük oğlu Şehzade Abdullah dışında Şehzade Ahmet, Şehzade Korkut, Şehzade Alemşâh, Şehzade Şehinşâh, Şehzade Mehmed, Şehzade Selim ve Şehzade Mahmut adlarında sekiz oğlu vardı.<sup>67</sup> II. Bâyezid öldüğünde ise bu

<sup>62</sup> Solakzâde, s. 365-366.

<sup>63</sup> Yusuf Bin Abdullah, s. 209. Ayrıca bkz. Tursun Bey, s. 189; Künhü'l-Ahbâr, s. 818; Solakzâde, s. 366; Veka'y-i Sultan Bâyezid ve Selim Han, TSMK, Revan Ktb. Nu. 1416, v. 2b; Hayrullah Efendi Tarihi, c. VIII, s. 159 ve c. IX, s. 64; V. J. Parry, "The Reigns of Bâyezid II and Selim I, 1481-1520", A History of the Ottoman Empire to 1730, Chapters by VJ. Parry and Other, Edited by M.A. Cook, Cambridge 1976, s. 56; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 162.

<sup>64</sup> TSMA. E. 1408; İ. H. Uzunçarşılı, "Fâtih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Bayezid'i Saltanata Davet Arzası", Belleten, c.XXV, sayı 97, Ocak 1961, s. 75-77.

<sup>65</sup> Hoca Saadettin, c. 3, s. 193-194. Künhü'l-Ahbâr, s. 819. Ayrıca bkz. Solakzâde, s. 370.

<sup>66</sup> Hoca Saadettin, c. 3, s. 196.

<sup>67</sup> Hayrullah Efendi, c. 9, s. 143, Künhü'l-Ahbâr, s. 816-817; Hoca Sadeddin, c. 4, s. 109vd.; Solakzâde, s. 367-368; Çağatay Uluçay, "Bayazıt II.in Ailesi" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Târih dergisi c. X, s. 14,1959, s. 109-117; Şinasi Altundağ.

oğullarından hayatta Şehzade Ahmet, Şehzade Korkut, ve Şehzade Selim kalmıştı. II. Bâyezid'in saltanatının son yıllarında yaşlılığını ileri sürerek, çok sevdiği büyük oğlu<sup>68</sup> ve erkek evlâdının sayısının çokluğundan dolayı<sup>69</sup> Şehzade Ahmet'i vâris gösterdi. Bu arzusunu yerine getirmek ve tahtı Şehzade Ahmet'e bırakmak için hazırlıklar yapmaya başladı.<sup>70</sup> Bütün bunlar olurken diğer taraftan da II. Bâyezid'in şehzadelerinden Şehzade Ahmet, Şehzade Korkut ve Şehzade Selim tahta geçmek için isyana başlamışlardı. Adı geçen şehzadeler görev yaptıkları sancakları beğenmediklerini bahane ederek başka sancaklar istediler. Bu durumdan rahatsız olan II. Bâyezid, herhangi bir karışıklığa meydan vermemek ve olayların önüne geçmek için, oğlu Ahmet'i tahta oturması üzere davet gönderdi. Ancak yeniçeri askeri, II. Bâyezid'e "*senin sağlığında bize başkası gerekmez*" diyerek bu duruma karşı çıktılar.<sup>71</sup> Şehzade Korkut, ağabeyi Şehzade Ahmet'i tahta vâris olarak tayin edilmesi ve kendisinin Teke Sancağı'ndan Saruhan Sancağına tayin edilmemesi üzerine önce Mısır'a gitmiş<sup>72</sup> daha sonra Teke-İli sancağına geri dönmüştü. Şehzade Korkut bu sırada Şehzade Selim'in Rumeli'ye geçerek tahtı ele geçirme girişimi sırasında<sup>73</sup> Saruhan sancağına izinsiz olarak geldi.<sup>74</sup> Önceleri Şehzade Ahmet'i devlet ileri gelenlerinin, özellikle Veziriazam Hadım Ali Paşa'nın taraftarlığı ile vâris tayin eden II. Bâyezid, daha sonra yine devlet adamlarının ve askerinin Şehzade Selim'den yana tavır koyması üzerine, Osmanlı târihinde bir ilk gerçekleşmiş, hükümdarın isteği dışında, tahtını oğluna bırakarak Dimetoka'ya gitmek zorunda kalmıştı.<sup>75</sup> Şehzade Selim'in, babası ve ağabeyine karşı giriştiği isyan tıpkı I. Mehmed'in isyanı gibi başarılı oldu ve Osmanlı tahtını ele geçirdi. Diğer taraftan, I Selim'in tahta geçmesine karşı gelen ve isyan eden kardeşleri Şehzade Ahmet ile Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet'in oğullarının isyanları başarıya ulaşmamış, bu isyancı Osmanlı şehzadeleri, I. Selim tarafından ortadan kaldırılmışlardı.

"Selim I." Maddesi, İA, c. X, s. 423; Mehmet Akman, **Osmanlı Devletinde Kardeş Katli**, Eren yay. İstanbul 1997, s. 72..

<sup>68</sup> Celalzâde Mustafa, **Selim-nâme**, (haz. Ahmet Uğur- Mustafa Çulcu), Kültür Bak. Yay. Ankara 1988, s. 83,

<sup>69</sup> Uzunçarşılı, "Bâyezid II" maddesi, İA, s. 395.

<sup>70</sup> **Celalzâde**, s. 85. İdrisî Bidlisî, **Selim Şâh-nâme**, (haz. Hicabi Kırlangıç), Kültür Bak. Yay. Ankara 2001, s. 93.

<sup>71</sup> **Künhü'l-Ahbâr**, s. 947; **Solakzâde**, s. 452-453.

<sup>72</sup> **Solakzâde**, s. 433; Hoca **Sadeddin**, c. IV, s. 1.

<sup>73</sup> TSMA E. 1023, Uzunçarşılı, "Şehzade Selim'in Babasına Muhalefet Ederek Muharebe Ettiği Esnada Amasya Valisi Şehzade Ahmed'in Vezir-i Azama Mektubu" Belleten, c.XXIV, sayı 96, (Ekim 1960), s. 593-594.

<sup>74</sup> **Künhü'l-Ahbâr**, s. 927; **Vekay-i Sultan Bâyezid ve Selim Han**, v. 3b.

<sup>75</sup> **Celalzâde**, s. 98.

Onuncu Osmanlı hükümdarı I. Süleyman'ın Şehzade Murad, Şehzade Mustafa, Şehzade Selim, Şehzade Mehmed, Şehzade Bâyezid, Şehzade Cihangir, Şehzade Mahmut ve Şehzade Abdullah adlarında sekiz oğlu vardı.<sup>76</sup> Sultan Süleyman en sevdiği ve değer verdiği şehzadesi Mehmed'i kendisine veliaht yapmış, ancak genç şehzadenin ölümü ile büyük oğlu Şehzade Mustafa, veliaht olarak anılmaya başlanmıştı.<sup>77</sup> Ancak Hürrem Sultan kendi çocuklarından birinin tahta geçmesini istemesi yüzünden sadrazam Rüstem Paşa'nın da yardımıyla Şehzade Mustafa ile babasının arası açılmıştı. Kendisine karşı isyan girişiminde olduğu yalanlarına inana Hükümdarın emri ile ortadan kaldırılan Mustafa'nın yerine, büyük evlâdın tahta vâris olması ananesine göre, Şehzade Selim veliaht oldu. Şehzade Selim'in veliaht tayin edilmesine karşı çıkan Şehzade Bâyezid<sup>78</sup> Konya ovasında yapılan savaşta bozguna uğramış ve İran şahının yanına kaçmıştı. Bu durum karşısında babası I. Süleyman hemen şehzadelerine mektuplar yolladı. Şehzade Selim'e yolladığı bir mektupta Şehzade Bâyezid'in, babalık hukuku ve büyük kardeş buyruğuna riayet etmediğini belirtmesi dikkat çekicidir.<sup>79</sup> Şehzade Bayezit'in babası hayatta iken kendisinin veliaht yapılmaması ve Şehzade Selim'in varis gösterilmesi üzerine giriştiği isyan hareketi Osmanlı tarihçileri tarafından tahta kavgaları olarak değerlendirilmiştir. Ancak II. Bayezit, henüz babası hayatta iken verilen karara itiraz etmiş ve bir isyan hareketi başlatmıştı.

Daha sonraki dönemlerde, baş gösteren şehzade isyanlarının devlete verdiği zararlar göz önüne alınarak, tahta geçme konusunda, yeni bir uygulama başlatıldı ve sadece tahta varis olan büyük evlatlar sancakbeyi olarak görevlendirildiler.<sup>80</sup> Bu uygulama ile baş gösteren huzursuzluk ve asayişsizlikten dolayı uzun yıllar sıkıntılı günler geçiren devlet, *Ekberiyet Usulü'ne* giden yeni bir süreç başlatmış oldu. Bu süreçle birlikte isyan hareketlerinin önüne geçilmekle birlikte sancaklara gönderilme usulünün kaldırılmasıyla başa geçen kişilerin liyakati ile ilgili sıkıntılar ortaya çıkmaya başladı. Bundan sonra Osmanlıda isyan hareketlerinin önüne geçildi fakat yeni bir sorun olan yönetimdeki başarısızlık, devletin yıkılışını hazırlaya sebepler arasında yer aldı.

<sup>76</sup> Peçevf, c. I, s. 19-20; Solakzâde, c. I, s. 111; John Freely, *Osmanlı Sarayı, Bir Hanedanlığın Öyküsü*, (çev. Ayşegül Çetin), İstanbul 2000, s. 71.

<sup>77</sup> Peçevî, c. I, s. 19-20; Solakzâde, c. I, s. 112; İbn Kemâl, c. VII, s. 313; Freely, *Osmanlı Sarayı*, s. 76.

<sup>78</sup> Hayrullah Efendi Tarihi, c. XI, s. 163.

<sup>79</sup> Peçevi, s. 382; Solakzâde, c. II, s. 331.

<sup>80</sup> H. Eroğlu, a.g.t., s. 127.



Diğer taraftan, Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren uygulanan ve Osmanlı öncesi Türk devletlerinde de uygulanan "*kardeş katli*" meselesi<sup>81</sup> bu tür isyan hareketlerini önlemeye ve devletin geleceği açısından o dönemde rasyonel kabul edilen uygulamaydı. II. Mehmed zamanında Osmanlı kanunnamelerine ilk kez giren bu yöntem artık meşru bir hal almaktadır.<sup>82</sup> Bu meşruiyet, Osmanlı tahtına oturan yeni hükümdarın kardeşlerinin başvurabileceği herhangi bir isyan hareketini önlemek ve böylece devlet içerisinde baş gösterebilecek huzursuzluğun önüne geçmek amacını da gütmektedir.

### c. Sahte (Düzmece) Şehzadeler Olgusu:

Osmanlı tarihinde hükümdarları uğraştıran devletin huzur ve asayişini tehdit ederek kargaşalık çıkmasına ve devlet yapısında bozukluklara yol açan diğer tarihi olgu da *Sahte (Düzmece) Şehzadelerdir*. Yukarıdaki sayfalarda tahta çıkan hükümdara karşı taht üzerinde hak iddiasında bulunan şehzadelerin girişimlerinin isyan hareketleri olarak değerlendirilmesinin gerekliliği belirtilmişti. Bu açıdan bakıldığında sahte şehzadeler olgusu da Osmanlı hükümdarına karşı girişilen isyan hareketleridir. Tahtın kendisine ait olduğu iddiası ile ortaya çıkan bu kişiler bir şekilde kendisinin ölen hükümdarın oğlu olduğu iddiasıyla ortaya çıkarak (veya çıkartılarak) merkezi otoriteye karşı isyana girişebiliyorlardı. Bu girişimleri gerçekleştiren kişiler kendilerini hanedan üyesi göstermelerinde en önemli etken çevrede kendilerine bir meşruiyet sağlamak ve yanına taraftar toplamak olarak gerçekleşmekteydi. Ancak Osmanlı hakimiyet anlayışına ve hükümdarlık hukukuna göre meşruiyeti tahta çıkmak ile sağlanmış olan hükümdara karşı yapılan bu tür eylemlerin herhangi bir dayanağı bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu tür girişimlerin amacı, eğer becerilebilirse, çevrelerine topladıkları kişilerle merkezi otoriteyi bertaraf ederek hükümdarlığını ele geçirmektir. Ayrıca zaten tahta çıkan yeni

<sup>81</sup>Türk tarihinde kardeş katli meselesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. F. Şamil Arık "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Siyaseten Katl (1075-1243)" Belleten, c. LXIII, sayı. 236, (Ankara 1999) s.43-94; Fuad Köprülü, "Hanedanın Birinin İdamında Kan Akıtma Yasası", TTK Kütüphanesi., Tercüme/35; Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, Ankara 1963; H. Eroğlu, a.g.t., s. 229-259; Mehmet Akman, **Osmanlı Devletinde Kardeş Katli**, Eren yay. İstanbul 1997.

<sup>82</sup>"Ve her kimesneye ki evladından saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı alem için kati itmek münasibdir. Ekser ulemâ dahi tecviz etmişdir. Anınla âmil olalar." bkz. Mehmet Zeki, **Maktul Şehzadeler**, İstanbul 1336, s. 57; A. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, 1. Kitap, İstanbul 1990, s. 328, metin s. 341; A. Özcan, "Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, c. 33, (İstanbul 1980-81), s. 46; Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK yay. Ankara 1996, s. 204.

hükümdar hem hükümdarlık hukuku hem Osmanlı hakimiyet geleneğine göre meşruiyeti ortaya konmuştu. Nitekim Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin vâris gösterildiği bunun da genel itibariyle uygulandığı ve bu uygulamanın büyük evlatlar lehinde olduğu daha önce ifade edilmişti. Burada da izaha çalışıldığı gibi, Orhan Bey ile başlayan ve III. Mehmed'in tahta çıkmasına kadar toplam on iki hükümdarın başa geçtiği yaklaşık üç yüz yıllık süreçte I. Mehmed ve I. Selim dışında, her iki şehzade de tahtı kardeşleri veya babalarına karşı isyanlarının başarıya ulaşmaları sonucunda ele geçirmişlerdi, diğer on hükümdar hayatta kalan en büyük evlât ve vâris olarak tahta oturmuşlardır.<sup>83</sup> Böylece ortaya çıkacak herhangi bir sahte şehzadenin, kaldı ki hak iddiasında bulunan bu şehzadeler gerçekte de söyledikleri gibi hanedan üyeleri olsalar bile, hem hukuken hem uygulamada tahta geçme gibi bir şansı bulunmamaktadır. Sözü edilen sahte şehzadelerin ortaya çıkmasında asıl rolü merkezi otoriteye karşı çıkanların oynadığı da bilinmektedir. Abdullah Gündoğdu kaleme aldığı bir yazısında Türk tarihindeki isyan hareketlerine değinerek tespitlerde bulunur. Gündoğdu, bu isyanları merkez-çevre ilişkisi olarak değerlendirir. O'na göre, Hun, Göktürk ve Uygur devletlerinin kurulup yıkılması, Büyük Selçukluların sonunu getiren Oğuz isyanları bu noktada değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, Anadolu Selçukluları döneminde Babaîler isyanı, Osmanlılar dönemindeki Şeyh Bedrettin ve Celali isyanları değişen çevrenin taleplerini değişen merkeze ulaştırma çabalarıdır.<sup>84</sup> Bu çerçevede bütün isyan hareketlerinde olduğu gibi Osmanlıdaki sahte şehzadeler meselesinde de "*değişen çevrenin taleplerinin değişen merkeze ulaştırma çabaları*"nın hükümdarı değiştirme şeklini alması olarak tezahür etmiştir. Nitekim Osmanlı tahtına oturan veya oturacak olan yeni hükümdarın çevresinde yer bulamayan zümre, doğal olarak yeni bir muhalif unsur halini alıyordu. Bu muhalif gurup kimi zaman hükümdara karşı hanedanın diğer üyelerinin isyanlarında etkin rol oynamakta kimi zamanda bu imkanı bulamadıklarında yeni ve sahte şehzadeler türeterek iç karışıklığa ve huzursuzluğa sebep olmaktaydılar. Mustafa Akdağ, bahsedilen bu muhalif gurupları, Bursa'da hükümet çevresindeki ricale karşı olan Rumeli'deki fetihçi ailelerle onların evlatlarından meydana gelen *aristokrat* gurup olarak adlandırmaktadır.<sup>85</sup>

Aynı şekilde yanlarında bulunan şehzadenin tahta geçmesi için yoğun çaba sarf eden unsurların bu karışıklıklarda oynadıkları rol de burada değinmek gerekir. Daha I. Murad zamanında babasına karşı tahta geçmek

<sup>83</sup>H. Eroğlu, a.g.t., s.68vd.

<sup>84</sup> Abdullah Gündoğdu, "Bozkırın Egemenlik Anlayışı" **Kafalı Armağanı**, Ankara 2002, s. 135.

<sup>85</sup> Mustafa Akdağ, **Türkiyenin İktisadî ve İctimaî Tarihi (1243-1453)**, İstanbul 1995, s. 303.

için isyan eden Savcı Beyin,<sup>86</sup> I. Bayezit'ten sonra şehzadelerinin, II. Mehmed'in oğlu Şehzade Cem'in, II. Bayezit'in oğlu Şehzade Ahmet'in,<sup>87</sup> I. Süleyman'a karşı isyan eden Şehzade Bayezit'in<sup>88</sup> isyanlarında bahsedilen devlet adamlarının ve muhalif çevrenin etkisi büyüktür.

Osmanlı'dan önceki Türk tarihinde hükümdara karşı isyan eden sahte şehzadeler olduğu bilinmektedir. Uygur Devletinde döneminde Kutluk Bilge Kağan'dan sonra başa geçen ve Uygur devletinin en önemli hükümdarlarından olan Moyançur'un başa geçmesi sırasında böyle bir sahte şehzade olayı Uygur yazıtlarında yankı bulur. *Tez (Tes) Yazıtında* Kardeşî Tay Bilge Tutuk ile giriştiği mücadelede galip gelen Moynaçur'dan bahsedilirken *Ödgünç Kağan'dan* yani sahte kağandan da söz edilmektedir.<sup>89</sup> Yine Türk hanlıklarından olan Hive hanlığında da sahte şehzade olayına rastlanılmaktadır. Hive Hanı Arenk Han'ın ölümünde sonra annesi Tokta (Tohta) Hanım, ölen oğlunu gizlice defnettirdi. Tokta Hanım, Arenk Hanın öldüğünü gizleyerek onun yerine ağabeyinin oğlu olan ve ona çok benzeyen yeğenini Arenk Hanın yerine geçirmek istedi. Bunun için oğlu Arek Hanın ölümünü gizleyerek ve Dargan'dan dedesinin yanından dönüyor izlenimini vererek, sahte han ve bin Türkmen atlısıyla birlikte Hive'ye gelerek hanlığı ele geçirdi. Tabi ki Tokta Hanım bu hareketiyle akıbetini hazırlamış oldu ve hem kendisi hem sahte han hanlığı kaybetmekle kalmadılar hayatlarını da yitirdiler.<sup>90</sup>

Osmanlı tarihinde ilk sahte şehzade isyanı ise II. Murad zamanında yaşandı. II. Murad tahta geçtiğinde Rumeli'nde ortaya çıkan ve kendisinin, Ankara Savaşı'ndan sonra kaybolan ve akıbeti bilinmeyen, Şehzade Mustafa olduğunu söyleyen bir kişi yanma topladığı elli bini atlı yirmi bini yaya olmak üzere toplam yetmiş bin kişilik orduyla tahta üzerinde hak iddiasında bulunarak isyan etti. Hatta Ankara Savaşı'nda yaralandığını ve bunun anısına vücudundaki bir yarayı da göstererek gerçek Mustafa olduğunu savunuyordu.<sup>91</sup> II. Murad hemen harekete geçerek kendisine karşı isyan eden

<sup>86</sup> Hoca Sadeddin, c.I.s. 156-159

<sup>87</sup> Hoca Sadeddin, c.4, s. 77.

<sup>88</sup> Nitekim Peçevî, eserinde Şehzade Bayezit'in ağzından aktardığı kayıttta Lala Mustafa Paşanın kışkırtması olduğunu yazar. a.g.e., c. I, s. 375.

<sup>89</sup> Saadettin Gömeç, "Bögü Kağanın Yazıtı: Tez (Tes) II" *Türk Dünyası Tarihi Dergisi*, sayı 124, (Nisan 1997), s. 29-30.

<sup>90</sup> Abdullah Gündoğdu, *Hive Hanlığı Tarihi (Yadigar Şibanîler Devri: 1512-1740)*, Ankara 1995, s. 179vd. (Basılmamış Doktora Tezi)

<sup>91</sup> Hoca Sadeddin, c. 4, s. 124-125; *Künhü'l-Ahbâr*, s. 328vd.; Hadidî, *Tevârih-i Al-i Osman (1299-1523)*, (haz. Necdet Öztürk), Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. İstanbul 1991, s. 157vd.; *Yusuf Bin Abdullah*, s. 107vd. Ancak Lütfi Paşa ve Solakzâde

sahte Őehzade űzerine ordu gönderdi ve düzmece Őehzadeyi yakalatarak hayatına son verdirdi.<sup>92</sup>

Daha sonraki sahte Őehzade I. Selim zamanında ortaya  ıktı. I. Selim tahta geçtikten sonra kendisine karŐı isyan hareketini devam ettiren ağabeyi Őehzade Ahmet'i öldürtmüŐtü. Hükümdar, Őehzade Ahmet'in oğullarını ortadan kaldırma için de harekete geçti. Őehzade Ahmet'in oğullarından Őehzade Murad bundan dolayı İran'a ka tı ve orada öldü.<sup>93</sup> Ancak daha sonraları Őehzade Murad'ın ölmediği, Amasya'ya tekrar geldiği ve burada çevresine adam topladığı söylentisi ortaya  ıktı. Bu haber űzerine I. Selim, Ferhat PaŐayı olayı araŐtırması űzerine görevlendirdi. Ferhat PaŐa, Rum vilayetinde bu olayı bahane ederek sahte Őehzade olduğunu iddia ettikleri Ő phelenilenlerle birlikte yaklaşık beŐ altı yüz kiŐiyi öldürerek mallarına el koydu. Bunun űzerine Ferhat PaŐa, Edirne'ye çağrılarak idam edildi.<sup>94</sup> Daha sonra sahte Őehzadenin kısa bir süre önce Üsküdar'da öldüğü ve burada gömüldüğü anlaŐıldı. Hatta Hükümdar Selim bunu doğrulamak için sahte Őehzadelik iddiasındaki kiŐinin mezarını açtırdı ve bu kiŐinin Őehzade Murad olmadığı anlaŐıldı.<sup>95</sup>

1555 yılında da YeniŐehir ve Selanik taraflarında I. Süleyman'ın ođlu Őehzade Mustafa'ya benzerliği ile tanınan bir kiŐi, etrafına topladıkları guruba kendisinin Őehzade Mustafa olduğunu, cellada baŐka birini verdiğini ve kaçtığım söyleyerek Őehzadeliliđi dolayısıyla taht űzerinde hak iddiasında bulundu. Hatta kendisine sadrazam olarak Üveys Tođca adlı birisini tayin etti. İki kiŐiye kadıaskerlik verdi. Ayrıca maiyyetini oluŐturmak adına cizyed rlar, emirler, vergi memurları tayinlerinde bulundu. Bu haberi Edirne'de olduğu sırada  đrenen Őehzade Selim,  zengi ağalarından kahramanlığı ile tanınan birini, topladığı yiğitlerden oluŐturduđu askerî birliğin baŐına tayin etti. Ayrıca o sırada Niđbolu sancakbeyi olan ve yöredeki eŐkiyayı bastırmakla görevli Dulkadirli Mehmed Han'a, kendi adamları ile birlikte sahte Őehzadeyi ortadan kaldırmasını emretti. Hükümdar Süleyman bu sırada Amasya'da bulunuyordu. Aldığı haber űzerine oradan hareketle Edirne'ye gitti. Sahte Őehzade űzerine görevlendirilen Niđbolu Beyi Mehmed Bey de sahte Őehzadeyi yakalayarak Edirne'ye Divan'a

bu kiŐinin II. Murad'ın amcası olduğu savunurlar. Lütfi Paşa, **Tevârih-i Al-i Osman**, İstanbul 1341., s. 79; **Solakzâde**, s. 203.

<sup>92</sup> **Künhü'I-Ahbâr**, s. 331. Sahte Şehzade Mustafa'nın kafasının kesilerek öldürüldüğü yönündeki iddialar için bkz. H. Eroğlu, a.g.t., s. 236dn.

<sup>93</sup> Şehzade Murad'ın nasıl öldüğü konusunda farklı görüşler vardır. Lütfi Paşa diğer tarihçilerden farklı olarak Şehzadenin İran Őahı tarafından öldürüldüğünü kaydeder. Bkz. Lütfi Paşa, s. 207.; Ayrıca bkz. H. Eroğlu, a.g.t., s. 247.

<sup>94</sup> **Künhü'I-Ahbâr**, s. 1185; **Peçevî**, c. I, s. 87; **İdrisi Bitlis **, s. 388.

<sup>95</sup> **Hoca Sadeddin**, c. 4., s. 349vd.

getirdi. Divan'da sorgulanan sahte şehzade türlü işkencelerden sonra öldürüldü.<sup>96</sup>

Sonuç olarak, Osmanlı hanedanlık sisteminin bir sonucu olarak, hanedan üyelerinin çevresinde oluşan gurubun, iktidarı ele geçirmek üzere her türlü yolu denedikleri görülür. Bu yola baş vuran kişi veya guruplar merkezi otoritenin ve onu temsil eden hükümdarın karşısına muhalif isyancılar olarak çıkmaktadırlar. Diğer taraftan merkez-çevre ilişkisi olarak değerlendirilmesinin bir sonucu olan bu tür faaliyetlerin yaşandığı sahte şehzadeler meselesi de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi Osmanlı tahtına oturan hükümdara karşı sahte şehzadelerin çevresine topladıkları kişilerle giriştikleri isyan hareketleri, sahip oldukları *güç*, *hukukilik* ve *meşruiyet* açısından sağlam temellere oturmamaktadır. Kaldı ki bu kişilerin henüz gerçek kimlikleri bile şüpheliyken iktidardaki birinin yerine geçmesi mümkün değildir. Daha açık bir ifade ile Osmanlı hükümdarına karşı girişilen isyan hareketleri sadece bir şekilde merkezi otorite tarafından dışlanmış gurupların yönlendirmesi sonucu ortaya çıkan hanedanın gerçek veya sahte üyelerinin, sonu başarısızlıkla biteceği belli, sonuçsuz isyan çabalarından başka bir şey değildir. Bundan dolayı Osmanlı devletindeki ister gerçek ister sahte şehzadelerin giriştikleri eylemler, buraya kadar çizilen genel çerçevede olduğu gibi, *merkez-çevre* ve *meşruiyet-isyen* açılarından yeniden gözden geçirilmelidir.

Bütün bu söylenenler gözönünde bulundurularak ve son söz olarak; Osmanlı devletinde, *hükümdarlık hukuku* ve *devlet anlayışı* gereği meşruiyetini ispat etmiş hükümdara karşı kardeşlerinin veya oğullarının giriştikleri eylemlerin hemen hepsinin *taht kavgaları* veya *tahta mücadeleleri* değil, bir isyan hareketi kavramsallığı ile değerlendirilmesinin gereği vurgulanmalıdır.

<sup>96</sup>Peçevi, c. I, s. 327-329.